

Prof. zw. dr hab. Ewa Komorowska
Instytut Filologii Słowiańskiej
Wydział Filologiczny
Uniwersytet Szczeciński

RECENZJA

rozprawy doktorskiej **MGR JOANNY LEMAN** na temat: Słownictwo barw w powieści Aleksandra Majkowskiego *Žěcé i przigòdë Remùsa* i jej przekładach, Gdańsk 2018

Rozprawa doktorska mgr Joanny Leman wpisuje się swym zakresem tematycznym w badania nad językowymi wykładnikami barw. Stanowi ona wielokierunkowe studium leksyki kolorystycznej w języku kaszubskim. Badania kaszubskiego słownictwa kolorystycznego prowadzone są w oparciu o słownictwo barw zawarte w powieści Aleksandra Majkowskiego pt. *Žěcé i przigòdë Remùsa*. Powieść ta jest jednym z ważniejszych dzieł literatury kaszubskiej. Celem pracy – jak pisze autorka – jest ustalenie i opisanie zbioru określeń składających się na słownictwo barw zarejestrowane w opowieści o Remusie, a także analiza leksyki kolorystycznej w przekładach epopei na język polski, francuski, niemiecki i angielski.

Już na wstępie warto podkreślić rozmach pracy i widoczny w każdej z jej części precyzyjny warsztat lingwistyczny. Punktem wyjścia w rozprawie doktorskiej staje się analiza materiału leksykograficznego zarejestrowanego przez słowniki wcześniejsze i współczesne Majkowskiemu (wydane w okresie od XIX wieku do początku XX wieku) oraz przez leksykony wydane po śmierci pisarza (od II połowy XX wieku do drugiej dekady XXI wieku). Zgromadzony przez Doktorantkę zbiór stał się bazą do porównań i zestawień z listą określeń kolorystycznych odnotowanych w powieści Majkowskiego.

Prezentowana rozprawa doktorska ma bardzo przejrzystą strukturę, którą tworzy wstęp, trzy wprowadzające w zagadnienie rozdziały teoretyczne, cztery obszernie rozdziały analityczne, zakończenie w formie wniosków, spis rysunków i tabel oraz bibliografia. Już taki odpowiednio wyważony układ pracy – teoretyczno-materiałowy wskazuje na jej podstawowe zalety: precyzyjne merytoryczne zakreślenie tematyki badań, solidną podstawę badawczą i logikę wykładu naukowego.

Wstęp rozprawy, napisany bardzo logicznie i wyczerpująco, zawiera podstawowe informacje na temat celu, materiału badawczego oraz przyjętej struktury pracy, która stopniowo wprowadza czytelnika poprzez zagadnienia teoretyczne, przeglądowe do szczegółowych analiz słownictwa w powieści Majkowskiego.

Część teoretyczną rozprawy tworzą trzy rozdziały, z których pierwszy stanowi wprowadzenie w tekst i język powieści Aleksandra Majkowskiego pt. *Žěcé i przigòdë Remùsa*. Rozdział ten zawiera krótką, wieloaspektową prezentację opowieści o prostym parobku, który przemierza ziemię kaszubską, by rozpałać wśród Kaszubów niekiedy już zagasłe „iskry Ormuzdowe”, symbolizujące wolę walki o wolność, niezależność i godność ojczyzny kaszubskiej. Powstanie powieści motywowane było wielką troską autora nie tylko o zachowanie przez lud kaszubski własnej tożsamości oraz dziedzictwa materialnego i niematerialnego, ale także koniecznością pielęgnowania języka kaszubskiego. Rozdział zawiera prezentację krótkiej biografii Majkowskiego ukazującej, jak doświadczenia życiowe i światopogląd pisarza wpłynęły na powstanie powieści; ponadto proces kształtowania się i rozwoju literackiej wizji opowieści o Remusie, historię publikacji dzieła i w końcu jego przekłady na inne języki. Doktorantka w rozdziale tym wprowadza czytelnika w konstrukcję powieści, na którą składają się dwie przestrzenie współistniejące ze sobą – realistyczna i symboliczna. Przestrzenie te przeplatając się wprowadzają wielość

intertekstualnych motywów: romantycznych, modernistycznych, skandynawskich czy celtyckich. Doktorantka porusza również istotne zagadnienie stworzonego przez Majkowskiego na potrzeby swojego dzieła kaszubskiego języka uniwersalizowanego o zredukowanych cechach gwarowych. Joanna Leman podejmuje udaną próbę omówienia stworzonego języka pod kątem fonetyki, fleksji, leksyki z frazeologią i składni. Na podkreślenie zasługuje logika wykładu Doktorantki i precyzja opisu języka kaszubskiego użytego w powieści.

Rozdział drugi rozprawy poświęcony został omówieniu teorii dotyczących rozwoju badań nad leksyką kolorystyczną. Autorka – i słusznie – zwróciła szczególną uwagę na relatywistyczne poglądy Edwarda Sapira i Benjamina Whorfa, według których język wpływa na percypowany obraz świata, również w aspekcie odbioru kolorów. Z kolei Doktorantka przedstawia zaproponowaną przez Brenta Berlina i Paula Kaya uniwersalistyczną teorię istnienia zbioru 11 podstawowych nazw barw wspólnych dla różnych języków. Joanna Leman w sposób interesujący przedstawia polemikę pomiędzy zwolennikami relatywizmu językowego a przedstawicielami uniwersalistycznego modelu. Rozdział kończy bardzo skrótowy opis badań nad podstawowymi nazwami kolorów w języku polskim.

Kolejne rozdziały pracy są wynikiem postawionego pytania przez Autorkę, które brzmi: Czy i w jakim zakresie uniwersalistyczny model Berlina i Kaya funkcjonuje w kaszubszczyźnie? W celu odpowiedzi na to pytanie Doktorantka postanawia przeanalizować najważniejsze leksykony języka kaszubskiego. Tak więc rozdział trzeci prezentuje wyniki badań nad kaszubskim materiałem leksykograficznym XIX i początku XX wieku, który obejmuje dziewięć słowników autorstwa badaczy wywodzących się z ziemi kaszubskiej (Florian Ceynowa, Hieronim Jarosz Derdowski, Gustaw Pobłocki) bądź urodzonych poza obszarem Kaszub (Krzysztof Celestyn Mrongowiusz, Piotr

Iwanowicz Prejs, Aleksander Hilferding, Leon Biskupski, Friedrich Lorentz czy Stefan Ramuł), ale mających w większości trwałe lub czasowe związki z tymi terenami i ich mieszkańcami. Rozdział IV natomiast dotyczy analizy nowszego kolorystycznego materiału leksykograficznego, datującego się na II połowę XX wieku i początek XXI wieku. Autorka omawia słowniki Bernarda Sychty, Aleksandra Labudy, Jana Trepczyka i Eugeniusza Gołąbka. Przeprowadzając analizę prac leksykograficznych w zakresie nazw barw języka kaszubskiego, Doktorantka pokazuje swoje możliwości skrótowego, acz precyzyjnego opisu słowników autorów związanych z ziemią kaszubską.

Kolejny rozdział zaproponowany tematycznie przez Doktorantkę dotyczy współczesnych badań nad kaszubską leksyką kolorystyczną. Joanna Leman omawia szczegółowe badania prowadzone przez Danutę Stanulewicz na podstawie tekstów behawioralnych, które pokazały, jakie nazwy kolorów są psychologicznie ważne dla użytkowników języka kaszubskiego. W rozdziale piątym znajduje również odzwierciedlenie opis badań leksykalnych nad poezją Idy Czai oraz utworami lirycznymi opublikowanymi na łamach kaszubskojęzycznego kwartalnika „Stegna”. Dodatkowo w ramach badań nad kaszubską leksyką Joanna Leman opisuje badania kolorystyczne Stanulewicz w zakresie strategii tłumaczeniowych użyte w przekładzie na język kaszubski nazw barw występujących w I księdze *Pana Tadeusza* Adama Mickiewicza. Na zakończenie rozdziału piątego omówione zostały wyniki analizy kaszubskich przysłów pod kątem zawartych w nich nazw barw achromatycznych (bieli, czerni i szarości) oraz chromatycznych (czerwieni, zieleni i błękitu).

Prześledzenie dotychczasowych badań nad leksyką kolorystyczną języka kaszubskiego w oparciu o różne metody opisu naukowego stworzyły podstawy do analiz w kolejnym – szóstym – rozdziale pracy, którego celem była analiza nazw barw w powieści Majkowskiego *Žěcé i przigòdë Remùsa* (w pisowni znormalizowanej przez Jerzego Tredera). Leksyka kolorystyczna została

przeanalizowana zgodnie z szeregiem ewolucyjnym Berlina i Kaya i podzielona na cztery części. Pierwsza koncentrowała się na podstawowych nazwach barw achromatycznych: (1) *biôli* ‘biały’, (2) *czôrny* ‘czarny’ i (3) *szari* ‘szary’, druga – na podstawowych określeniach barw chromatycznych: (4) *czerwòny/czerwiony* ‘czerwony’, (5) *żôłti* ‘żółty’, (6) *zelony* ‘zielony’, (7) *mòdri* ‘niebieski’, (8) *bruny* ‘brązowy’, (9) *różewil/różowi* ‘różowy’, (10) *apfelzynowi* ‘pomarańczowy’ i w końcu (11) *lilewi* ‘fioletowy’. Trzecią część studium słownictwa barw w dziele Majkowskiego stanowiła analiza określeń składających się na pola leksykalne jasności, ciemności i intensywności barwy oraz wielobarwności, wzorzystości i połyskliwości. Ostatnia, czwarta część zawiera charakterystykę użytych w powieści hiperonimów o znaczeniu ‘kolor, barwa’. Rozdział ten jest bardzo szczegółowy, dopracowany lingwistycznie i nowatorski w zakresie opisu słownictwa barw języka kaszubskiego.

Ostatni rozdział rozprawy doktorskiej obejmuje problematykę strategii translatorskich zastosowanych przy tłumaczeniu podstawowych i niepodstawowych nazw barw w przekładach powieści Majkowskiego pt. *Žëcé i przigòdë Remùsa*. Analizie poddane zostały cztery przekłady: (1) tłumaczenie na język polski autorstwa Lecha Bądkowskiego, (2) przekład francuski wykonany przez Jacqueline Derę-Gilmeister (przy współpracy z Françoise Tabery), (3) translacja niemiecka Ewy Brenner oraz (4) tłumaczenie na język angielski autorstwa Blanche Krbeček i Katarzyny Gawlik-Luiken. W rozdziale siódmym przedstawione zostały ponadto strategie tłumaczeniowe użyte przy tłumaczeniu określeń oddających stopień jasności, ciemności i intensywności barwy, a także wielobarwności, wzorzystości i połyskliwości.

Podsumowując, w rozprawie mgr Joanny Leman zauważa się pełną dojrzałość merytoryczną Autorki, umiejętności w zakresie precyzyjnego wprowadzania materiału teoretycznego i logiki opisu lingwistycznego. Praca

jest pełnym studium nazw barw w języku kaszubskim. Na pochwałę zasługuje w rozprawie przemyślana część bibliograficzna. Nadto warto podkreślić piękny precyzyjny lingwistycznie język polski, co dodatkowo podkreśla czytelność naukową eksplikacji lingwistycznych Autorki oraz techniczną poprawność i estetykę pracy.

Rozprawa swym zakresem tematycznym i żywym potokiem lingwistycznym otwiera drogę do dalszych badań w zakresie barw w języku kaszubskim, jak również do studiów porównawczych w innych językach indoeuropejskich. Niewątpliwie rozprawa doktorska mgr Joanna Leman jest nowatorska i poszerza wiedzę o języku kaszubskim, nie tylko w sferze kolorystycznych wyrażeń językowych. Całe zaś dokonanie mgr Joanny Leman uznaję za wysoko merytoryczne i **proponuję skierowanie rozprawy do druku.**

Biorąc pod uwagę wysoki poziom merytoryczny rozważań lingwistycznych Doktorantki odzwierciedlony w rozprawie i jej samodzielność naukową stwierdzam z przekonaniem, że rozprawa spełnia wymagania stawiane dysertacjom doktorskim zgodnie z art. 26 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym, i – oczywiście – wnoszę zarówno o **wyróżnienie rozprawy, jak i dopuszczenie jej Autorki – JOANNY LEMAN – do dalszych etapów przewodu doktorskiego.**

Szczecin, 9 października 2018 roku

E. Komarowska